

Pregledni članak
doi: 10.5937/NPDUNP2102154M
UDK: 343.93/97-053.6
343.97:316.362.1

KRIMINOLOŠKI ASPEKTI MALOLETNIČKE DELINKVENCije

Sead Mededović, apsolvent prava

Državni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za pravne nauke

Maloletnička delinkvencija predstavlja jedan od neiscrpnih društvenih i istorijskih kuriozитета koji, uslovno rečeno, opstaje od najstarijih vremena do današnjeg dana. U ovom radu će biti izložene dve tipične kriminološke ravne fenomena maloletničke delinkvencije – etiološki i fenomenološki kontekst. S obzirom na to da je reč o prilično širokoj temi i fenomenu, u ovom radu će se predstaviti samo najupečatljiviji aspekti etiologije i fenomenologije maloletničke delinkvencije. Značaj istraživanja maloletničke delinkvencije u savremenoj nauci je utoliko veći, imajući u vidu trendove politizacije ovog fenomena u cilju neretko tendencioznog širenja moralne panike, kao i senzacionalističkog izveštavanja medija. U tom kontekstu predstaviće se ne samo klasični, već i savremeni diskurs vezan za problem ovog istraživanja kako bi se razjasnile nedoumice vezane za ovaj fenomen i ujedno demistifikovali opskurni navodi prisutni u društvu.

Ključne reči: maloletnička delinkvencija, etiologija, fenomenologija, maloletni prestupnici.

UVOD

U kriminološkoj teoriji postoji nekonzistentan pristup terminu “maloletnička delinkvencija”. S jedne strane, deo stručne javnosti smatra da termin maloletnička delinkvencija predstavlja ne samo ponašanje koje je suprotno pravnim propisima i koje je kao takvo kažnjivo, nego i ono ponašanje koje je suprotno dominantnom poimanju morala u jednoj zajednici, običajima, ali i antisocijalnost, socijalnu zapuštenost, huliganstvo, itd. (Nikolić-Ristanović & Konstantinović-Vilić, 2018, 217). Ovakav pristup se još naziva i kriminološko-sociološki. Dakle, pomenuto poimanje postavljeno je prilično široko, tako da može obuhvatati kako, uslovno rečeno, benigne oblike nekonformističkog ponašanja mladih, tako i inkriminisane radnje. Nasuprot tome, deo stručne javnosti pod pomenutim terminom smatra isključivo ponašanje koje je pre svega protivno pravu, odnosno ono koje je predviđeno kao prekršaj ili kao krivično delo, i ovakav, uži pristup, naziva se formalnopravni. Ne treba izostaviti i stav po kojem se ovakav termin odnosi isključivo na potencijalno kriminalno ponašanje. Deo autora smatra kako se ponašanje maloletnika protivno pravu treba eksplicitno nazivati – „maloletnički kriminalitet“, mada ovakav stav ne nailazi na naročito opravdavanje širih krugova akademske zajednice, imajući u vidu

da ovaj termin može na posebno negativan način stigmatizovati maloletnike kao kriminalce i to u veoma osetljivom periodu razvoja (Derenčinović & Getoš, 2008, 147) (Bugarski, Ristivojević, Pisarić, 2016, 60-61), pa se shodno tome može reći da u stručnoj javnosti racionalno dominira termin – maloletnička delinkvencija (Kostić & Mirić, 2015, 48).

1. Opšta razmatranja i pravni položaj maloletnika

Rudimente pravne regulative ovog fenomena pronalazimo još u Hamurabijevom zakoniku, u čijem se članu 195. predviđa surova kazna odsecanja ruku za dete koje vrši nasilje nad ocem (Stanimirović, 2011, 106), čime se faktički izjednačava položaj dece i odraslih. Rimsko pravo koje je, bez dileme, ostavilo najveći trag u pogledu građanskopravne materije, zanimljivo, pridavalo je značaj nečemu što bi moglo biti pandan današnjoj maloletničkoj delinkvenciji, kome se posvećuje pažnja kako u građanskoj, tako i u krivičnoj materiji (Stanojević, 2007, 175-184). Zakon XII tablica predviđao je dve odredbe koje regulišu kažnjavanje maloletnika (Jasić, 1968, 78). Kazne koje su primenjivane prema maloletnicima tokom istorije su bile vrlo surove, gotovo da se nije pravila distinkcija na maloletne i punoletne učinioce prestupa, pogotovo u pogledu *ius puniendi*-a, odnosno *ius gladii*-a. Ovakvo nehumano poimanje se naročito izrazilo u srednjem veku, usled i suviše široke primene pravila *malitia supplet aetatem* (Pezo, 2007, 693). Prvim deklarativnim korakom ka formalnopravnoj distinkciji punoletnih i maloletnih učinilaca krivičnih dela smatra se donošenje posebnog maloletničkog zakona savezne države Ilionis iz 1899. godine – *Illinois Juvenile Court Act* (Jašović, 1991, 49). Maloletnikom je tada smatrana svaka osoba, ili kako se u zakonu kaže – dete, starosti do 16 godina, koja je prekršila bilo koji zakon, gradsku ili mesnu uredbu. Premda, ne smeju se izostaviti ni napor i doprinos Čezara Bekarije (eng. *Cesare Beccaria*) otelotvoreni u Krivičnom zakoniku Leopolda II od Toskane, a koji je kao uslov za kažnjavanje maloletnika postavljao takozvani „*discrenimento*“, koji se odnosio na posebni vid vinosti (Pezo, 693-694).

„*Osnovni princip maloletničke kriminalne politike jeste težnja ka ostvarivanju prevencije koja za cilj ima ne samo zaštitu određenih dobara od kriminalnog ponašanja maloletnika, nego i zaštitu samih maloletnika*“ (Stojanović, 2016, 93). Navedeni stav ogleđa se u činjenici da je danas u mnogim zemljama maloletničko krivično pravo regulisano posebnim zakonima. Specifičnosti koje uređuje savremeno maloletničko krivično pravo u potpunosti opravdavaju divergenciju pomenutog od opšteg krivičnog prava. Razlog leži u činjenici koja se odnosi na psihofizičke osobenosti maloletnika. Stoga i nisu začuđujuće savremene tendencije koje kao prioritet postavljaju specijalnu prevenciju maloletnih učinilaca, ali i resocijalizaciju. Stiče se utisak da postulati koje opšte krivično pravo treba da zadovolji svojom primenom u ovoj oblasti ostaju u drugom planu (Milutinović, 1985, 142-143). Ipak, ne može se reći da maloletničko krivično pravo služi kao puko sredstvo za (pre)vaspitanje, jer i ono fragmentarnog karaktera. Maloletnici, opravdano, uživaju i poseban tretman i u krivičnoprocesnom smislu (Bejatović, 2014, 523).

Kada je reč o starosnoj granici maloletstva, rešenja nisu uniformna na svetskom nivou. Neke države donju granicu maloletstva utvrđuju prilično nisko i to čine mahom azijske i afričke zemlje. Većina država sveta donju granicu maloletstva ne postavlja pre dvanaeste godine života. U našoj zemlji je ova materija regulisana Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Donja

granica maloletstva u Srbiji iznosi 14 godina, a lice koje u vreme izvršenja dela koje je određeno kao protivpravno nije navršilo pomenuti broj godina ne može biti krivičnopravno odgovorno, odnosno ovakvom licu se ne može izreći ni krivična sankcija, a ni mera koju predviđa ovaj zakon (član 2, ZOMUKD). Drugim rečima, ovakvo lice nazivamo detetom (član 112, stav 8, KZ). Istina, prema ovakvim licima se mogu izreći izvesne vankrivične sankcije koje pretežno imaju karakter socijalnog staranja (Stojanović, 2016, 96) (Jašarević, 2013, 280-281). Gornja granica maloletstva iznosi 18 godina. ZOMUKD nadalje u članu 3. pravi distinkciju na mlađe i starije maloletnike, kao i na mlađa punoletna lica. „*Mlađi maloletnik je lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo četrnaest, a nije navršilo šesnaest godina*”, dok je stariji maloletnik „*lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo šesnaest, a nije navršilo osamnaest godina*”. Zakon takođe prepoznaje i mlađe punoletnike – „*Mlađe punoletno lice je lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo osamnaest, a u vreme suđenja nije navršilo dvadeset jednu godinu i ispunjava ostale uslove iz člana 41. ovog zakona*”. U pogledu sankcija i mera koje se mogu izreći maloletnicima, naše krivično zakonodavstvo stoji na stanovištu da se mlađim maloletnicima mogu izricati isključivo vaspitne mere i vaspitni nalozi, što važi i za starije maloletnike, s tim da se starijim maloletnicima, izuzetno i pod uslovima predviđenim zakonom, može izreći i kazna maloletničkog zatvora (Mirić, 2014, 11) (Stojanović, 2018, 41-44) (Jovašević, 2007, 19-20). Može se bez dileme reći da se kazna maloletničkog zatvora znatno ređe primenjuje u odnosu na vaspitne mere. Osim toga, maloletnički zatvor poseduje i svoje specifičnosti, jer pored punitivnih i represivnih komponenti sadrži i određene elemente vaspitnih mera.

2. Fenomenologija maloletničke delinkvencije

Jedna od osnovnih karakteristika maloletničke delinkvecije jeste siromaštvo oblika ispoljavanja, što je posledica specifičnog statusa mladih i time nepostojanjem uslova za izvršenje velikog broja inkriminisanih radnji. Stopa maloletničke delinkvencije u pogledu ukupnog kriminaliteta je različit od države do države. U Srbiji se taj broj danas zvanično kreće oko 5%, što je, istina, veći procent nego tokom proteklih decenija (Ignjatović, 2014, 180). U većini zemalja se taj broj kreće između 12 i 20%, dok u nekim zemljama dostiže i 45% (Nikolić-Ristanović & Konstantinović-Vilić, 220). U strukturi maloletničkog kriminaliteta dominiraju imovinska krivična dela. Taj procent se kretao u našoj zemlji od 80% 1996. godine, preko 67.7% 2006. godine (Ignjatović, 2014, 180), pa do 45% 2019. godine.

Poslednjih godina se primećuje porast krivičnih dela iz grupe protiv zdravlja ljudi, a uglavnom je reč o krivičnim delima neovlašćenog držanja opojnih droga (čl. 246a KZ) i neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246 KZ). Među maloletnim delinkventima muškog pola dominiraju krivična dela krađe, teške krađe, oduzimanja motornog vozila i ređe razbojništva. Kod maloletnica dominiraju krivična dela sitne krađe, prevare ili utaje, zatim krađe i ređe – teške krađe. Predmeti krađe su najčešće mobilni telefoni, odeća i obuća (Nikolić-Ristanović & Konstantinović-Vilić, 221-222).

Zajednička karakteristika maloletnih delinkvenata pri vršenju imovinskih krivičnih dela jeste agresija i nanošenje bespotrebne štete na licu mesta, kao i izraženi

kolektivizam (Aleksić & Škulić, 2010, 222). Jedno od objašnjenja za preteranu agresiju jeste katarza. Frojd je smatrao da ukoliko ljudima nije omogućeno i dopušteno da svoju agresiju izraze na relativno bezazlen način, agresivna energija se taloži, stvara se pritisak i energija traži ispust ili eksplozira u delima krajnjeg nasilja, ili se emanira kroz simptome psihičke bolesti (Aronson, Vilson, Akert, 2013, 414-415). Kolektivnost se manifestuje u vidu saučesništva, najčešće kao saizvršilaštvo. Neretko deo mladih učestvuje u izvršenju delikata usled osećanja solidarnosti sa ostalima u grupi. Značajan deo tako i započinje svoju kriminalnu karijeru. Ovakav osećaj solidarnosti i pripadnosti grupi najčešće se generiše unutar supkulturnih struktura (Bošković, 2015a, 315). Pojam supkultura koristi se da „*opiše svetove posebnih sklonosti i poistovećivanja na osnovu kojih se pojedinci, gurpe ili veće skupine izdvajaju iz društva kome pripadaju*“ (Stanovčić, 1993, 902). Supkulture su brojne, naročito među omladinom, i njih karakteriše poseban imidž, pojava i žargon. Međutim, treba naglasiti i neophodnost diferencijacije između pojmova maloletničkih grupa i maloletničkih bandi. Činjenica je da većina maloletnih delinkvenata kolektivno dela vrši u grupama. Upotreba termina maloletničkih bandi kao sinonim predstavlja grešku, jer je ovaj termin bliži strukturama organizovanog kriminala, pa se može stvoriti pogrešna impresija o korelaciji između maloletnih grupa i struktura organizovanog kriminala (Derenčinović & Getoš, 148).

U pogledu maloletničke delinkvencije su najznačajnije huliganske i neonacističke (skinhed) supkulture, odnosno kontrakture. Huliganske supkulture karakterišu kolektivna solidarnost, izrazita teritorijalnost i egzaltrana muškost. Solidarnost se najčešće izražava kroz nasilje, koje je teško kontrolisati u aktivnim gomilama. Za psihološku analizu su od značaja učenja Gistava Le Bona, jer navijači predstavljaju eklatantan primer delovanja psihologije gomile u kojima pojedinac u gomili gubi pojam nemogućnosti i praktično transponuje svoj identitet u odnosu na grupu. Ishodi sportskih dešavanja se emotivno doživljavaju, pa time često primena nasilja biva pravdana (Otašević, 2015, 73-76). Prema podacima Uprave za analitiku Ministarstva unutrašnjih poslova, najmlađi registrovani huligan ima deset godina. U Beogradu je evidentirano 11 navijačkih grupa, od čega skoro polovinu članova čine maloletnici, pa stoga i ne treba da čudi refleksija u pogledu vršnjačkog nasilja (Otašević, 76-77). Procenjuje se da je 2012. godine u Srbiji aktivno delovalo oko 6000 navijača, podeljenih u tri grupe (A, B i V) od kojih 46.67% prema podacima MUP čine nenasilni (A), 30% potencijalno nasilni (B) i 23.33% nasilni (V) (Otašević, 119-120).

Još jedna neizostavna kontrakultura u konkretizaciji ovog problema jesu skinhedi. Smatra se da su se ovakve grupe pojavile u Ujedinjenom Kraljevstvu šezdesetih godina prošlog veka. Prepoznaju se na osnovu karakterističnog imidža koji uključuje obrijane glave, radničke cipele poznatije kao „martinke“, pantalone „fajerke“, kožne jakne, crne tregere i korišćenje nacističkih memorabilija (Nikolić-Ristanović & Konstantinović-Vilić, 223) (Bošković, 2015b, 481) (Bowen, 2008, 111-113). U političko-ideološkom pogledu se identifikuju sa političkim grupama ekstremne desnice. Odlikuju ih izraziti tribalizam, entnocentrizam, rasizam, belački suprematizam, homofobija i politički iracionalizam (Stenli, 2018, 9-11) (Kešetović, Keković, Milašinović, 2008, 39). Mada svakako treba naglasiti da i među skinhed grupama postoje ideološke razlike, imajući u vidu podelu na tradicionalne skinhede i savremene skinhede, ali i da postoje antirasističke pank skinhed grupe (Bowen, 201). Ideološki fokus kod tradicionalnih skinheda isključivo je na belačkom suprematizmu,

što ne znači da i pojedine savremene skinhed grupe ne baštine ideologiju belaćkog suprematizma (Bowen, 9). Najčešće žrtve su Romi, Arapi, Turci, Indusi, Pakistanci, Jevreji, kao i homoseksualci, premda svoje žrtve biraju najčešće na osnovu kriterijuma fizičkog izgleda, odnosno, žrtve su najčešće „nedovoljno bele osobe“ (Kešetović, Keković, Milašinović, 37) (Bowen, 134-135). Zanimljivo je da su česte i konfrontacije između samih skinhed grupa, iako kod skinheda teritorijalnost nije izražena kao u slučaju gangova (Bowen, 170). U Srbiji su se pojavili krajem osamdesetih godina, kada je formirana i „United Force“ – navijačka grupa FK Rad (Otašević, 123). Skinhedi su u široj javnosti Srbije ostali upamćeni kao izvršioци ubistva Dušana Jovanovića, trinaestogodišnjaka romske nacionalnosti, kao i ubistva Dragana Maksimovića, dramskog umetnika. Aproximativni broj deklariranih skinheda u Srbiji kreće se između 600 i 800, ali se smatra da ima i do 4000 mladih koji se identifikuju sa ovom kontrakulturom. Zajednički imenilac svih skinheda u svetu je njihova starosna i polna struktura, pa se procenjuje da apsolutnu većinu čine osobe starosti od 13 do 25 godina, gotovo isključivo muškarci (Kešetović, Keković, Milašinović, 36-45).

Nasilje nad roditeljima predstavlja jedan od problema kome je posvećena nedovoljna pažnja. Ovaj fenomen još uvek predstavlja tabu u mnogim društvima, razlozi se objašnjavaju eventualnom stigmom koju bi roditelji trpeli od strane okoline, imajući u vidu da ovaj fenomen stoji dijametralno suprotno u odnosu na uobičajeno shvatanje vaspitanja u porodici. Još jedan razlog za postojanje velike tamne brojke ovog oblika kriminaliteta svakako jeste osećaj sramote roditelja, kao i bojazan da bi se prijavljivanjem mogla ugroziti budućnost sopstvenog deteta. *Modus operandi* je prilično širok i u mnogome zavisi od pola zlostavljača i zlostavljanog lica, njihove starosti, kao i njihovog fizičkog i psihičkog zdravlja. Zlostavljanje se može biti fizičko i psihičko, ali može biti i finansijsko i materijalno. Radnja izvršenja može biti učinjena činjenjem i nečinjenjem (u smislu zanemarivanja). Među stručnom javnošću postoji konsenzus da osobe muškog pola češće primenjuju fizičko nasilje, dok je kod osoba ženskog pola češće psihičko. Da li će se raditi o zlostavljanju, zanemarivanju ili iskorišćavanju zavisi od svakog konkretnog slučaja, ali i činjenice koliko dugo traje, koliko često se radnja ponavlja, težine posledice, pa i same sredine u kojoj se događa (Marković, 2018, 78). Paralelno sa navedenim, zvanični podaci prikupljeni u Sjedinjenim državama govore da se nasilje maloletnih lica nad roditeljima javlja u 7 do 18% porodica sa oba roditelja i u 29% porodica sa jednim roditeljem. U Kanadi se procenjuje da je 1 od 10 roditelja izložen zlostavljanju od strane sopstvenog deteta, a u Japanu je izloženo 4% ukupnog broja roditelja (Batrićević & Stanković, 2015, 334-335).

3. Etiologija maloletničke delinkvencije

3.1. Egzogena etiologija maloletničke delinkvencije

3.1.1. Društenopolitički kriminogeni faktori

Savremeni konsenzus je da se ekonomska situacija u svakom društvu odražava i na kriminalitet. Brojni teoretičari koji su u nauci zastupali postulate marksističkih i lenjinističkih učenja bazirali su svoje stavove na hipotezi da je kriminalitet svojstven gotovo isključivo siromašnijim slojevima, a koji je sam po sebi ništa drugo do

emanacija ekonomskog eksploataisanja od strane buržoazije. Isti su poimali kriminalitet kao pojavu koja je svojstvena kapitalističkim društvima, smatrajući da će se uspostavom „diktature proleterijata“ sprečiti kontrarevolucija buržoazije, što će naposljetku dovesti do uspostave besklasnog, komunističkog društva na čelu sa „avangarda-partijom“ u kome neće biti potrebe za krivičnim pravom, a kriminalitet će se kao takav svesti na nivo pojedinačnih „ekcesa“ (Hejvud, 2004, 106-108) (Hejvud, 2005, 133-135) (Milutinović, 1988, 154) (Ignjatović, 2011, 74) (Bošković, 2015b, 487) (Cowling, 2008, 215-216). Međutim, činjenice ukazuju da je kriminalitet bio, odnosno jeste, prisutan kako u komunističkim, tako i u kapitalističkim društvima. Dakle, ni ekonomsko blagostanje, kao ni nepovoljna ekonomska situacija sami po sebi ne dovode apriorno do smanjenja, odnosno do povećanja stope maloletničkog kriminaliteta, iako istina, mogu imati implikacije po pitanju vrste izvršenih krivičnih dela (Mirić, 180). Ovakav progresivni stav otvoreno je bio zastupan i u jugoslovenskoj krivičnoj teoriji, ali i da ekonomski faktori mogu imati izvesni uticaj u korelaciji sa ostalim društvenim okolnostima (Jovanović, 1965, 99-100).

Takve okolnosti bile su karakteristične za Srbiju tokom devedesetih godina prošlog veka, kada je 1993. godine upravo i zabeležen apsolutni rekord u pogledu broja podnetih krivičnih prijava protiv maloletnika (Ignjatović, 2014, 175). Specifične su bile okolnosti koje su se zbivale na društvenom planu u SR Jugoslaviji. Rat koji je doveo do međunarodnih sankcija, a potom i do inflacije, koja je nedugo zatim prerasla hiperinflaciju, imali su devastirajući efekat po domaću ekonomiju. Hiperinflacija je u potpunosti obezvređila domaću valutu, a većina građana je tih godina živela standardom koji bi odgovarao konceptu „*minimuma za život*“ (A. Kuper & Dž. Kuper, 2009, 1252). Takve okolnosti dovele su do pojave svojevrzne *nouveau riche* klase u društvu, često povezivane sa kriminalnim aktivnostima u državi. Drugim rečima, moglo bi se reći da je takvo stanje bilo ekvivalentno anomiji. Posmatrajući navedeno kroz prizmu Tardove teorije imitacije (Ignjatović, 2009, 58-59), stiče se utisak da je reč o potpuno logičnom sledu, gde u ekonomski devastiranom društvu, osiromašena i mahom nezaposlena omladina oponaša *nouveau riche* klasu (Ilić, 2018, 20). Danas je gotovo uniforman stav stručne javnosti da je uticaj medija i medijskog izveštavanja igra značajnu ulogu u savremenim društvima (Ignjatović, 2009, 350), a naročito u onim koja prolaze burne društvene promene. Nesporan je bio uticaj i javnog medijskog servisa u Srbiji tih godina, u pogledu popularizacije kriminala, kao i selektivnog, populističkog i tendencioznog izveštavanja (Nikolić & Dragičević-Šešić, 2018, 20-21).

Rat na prostoru Jugoslavije bio je uzrok i velikih demografskih promena, konkretno u pogledu emigracije, odnosno imigracije. Procenjuje se da je epilog oružanih sukoba na prostorima bivše SFRJ u periodu od 1991. godine do 2000. godine bio više od dva miliona izbeglica, odnosno još dodatna dva miliona interno raseljenih lica. U Srbiji se u godinama nakon ratnih zbivanja sveukupno nalazilo preko 700.000 izbeglica i interno raseljenih lica, dok je zenit iznosio 1999. godine kada se u Srbiji nalazilo više od 1.600.000 izbeglica i interno raseljenih lica. Ako se uzme u obzir da je na popisu 1991. godine, pre oružanih sukoba, u Srbiji živelo 9.791.475 lica, dolazi se do podatka da je izbeglička populacija na svom zenitu kvantitativno činila oko 15% faktičke populacije. Mnoga lica su dolazila iz suburbanih područja Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Kosova i Metohije. Ovakve činjenice predstavljaju poseban kuriozitet posmatrane kroz prizmu uticaja migracija na maloletničku delinkvenciju, oslanjajući

se na teorije o kulturnom konfliktu. Premda kulturni konflikt ne dovodi apriorno do devijantnog ponašanja, kulturni konflikt stvara uslove za one koji dolaze iz suprotstavljene kulture, kojoj nedostaje iskustvo o ponašanju u novom okruženju. Međutim, kulturni konflikt u ovakvim okolnostima nije nastao postepeno, već naglo, i u koegzistenciji sa drugim faktorima je imao neuporedivo značajniji uticaj nego onaj kakav se uobičajeno apostrofira u teoriji (Jugović, 2013, 103-104). U tom smislu poželjno bi bilo istražiti odnos migracija i maloletničkog kriminaliteta u svetlu savremene teorije o sociologiji grada.

Politički kontekst je takođe značajan za proučavanje maloletničke delinkvencije. Stabilne političke prilike u državi preduslov su za uspešno realizovanje politike suzbijanja kriminaliteta. U uslovima političkih volatilnosti, diskutabilna je efikasnost sprovođenja antikriminalne politike. Problem je još više izražen kod zemalja koje je pratio buran period tranzicije, kakav je slučaj bio i u Srbiji, kao i u većini država nastalim dezintegracijom SFR Jugoslavije. Uvođenje višestranačkog sistema doveo je do pojave velikog broja partija različitih ideoloških provenijencija. Partije su nesumnjivo predstavljale kuriozitet u SFR Jugoslaviji i pre formalne implementacije višestranačja, a naročito među omladinom. Navodi se da je u SR Makedoniji od strane omladine 1987. godine formirano udruženje "Komiti", koje je deklarativno predstavljalo sportsko udruženje, međutim, faktički je predstavljalo političko udruženje iz razloga što se češće bavilo nacionalnim i identitetskim pitanjima, kao i statusom Makedonije u SFRJ nego sportskim dešavanjima (Daskalovski, 1999, 17). Ipak, uticaj politike na maloletnički kriminalitet nije isključivo osobenost tranzicionih društava i "novih demokratija", već i "zapadnih poliarhija". Strah od krajnje levice nestao je padom Berlinskog zida, a partije radikalno levičarske provenijencije su potpuno marginalizovane. S druge strane, partije krajnje desnice uspešno su prihvatile kapitalistička učenja (neke su se u tom procesu deklarativno transformisale iz ekstremno desnih u radikalno desne), što je dovelo do buđenja ovakvih pokreta u celom svetu, a što je za posledicu imalo značajno pomeranje udesno celokupnog ideološko-političkog spektra u svetu (Bakić, 2019, 29-33) (Vujačić, 2002, 344-346). Shodno tome, indikativna je pojava maloletnih ekstremnih desničara, gde se katkad javljaju i otvorene inklinacije ka terorizmu (Emmelkamp, Asscher, Wissink, Stams, 2020). Naklonost i političke simpatije mladih prema ovakvim političkim organizacijama i uticaj roditelja na iste, a naročito u slučaju maloletnika, predstavljaju interesovanje akademske zajednice u novije vreme (Coffé & Voorpostel, 2010).

3.1.2. Mikrogrupni i ostali kriminogeni faktori

Značaj porodice za ljudsko društvo je neprocenjiv, jer je porodica uprkos društvenim promenama koje su uticale na nju bila i ostala osnovna ćelija društva. Važnost porodice u pogledu vaspitanja i izgradnje ličnosti apostrofirana je još u antičkom periodu. Porodica je intimna zajednica čiji su odnosi regulisani kako običajnim i moralnim propisima, tako i pravnim. Kao osnovna svojstva porodice navode se: 1) biološko-reproduktivna funkcija, 2) srodnički odnosi, 3) ekonomska funkcija i 4) socio-kulturna funkcija (Marjanović, 2016, 99). Od najvećeg značaja u pogledu proučavanja maloletničke delinkvencije jesu srodnički odnosi i socio-kulturna funkcija. Kant je smatrao da je „*cilj vaspitanja da svaki pojedinac dostigne najveći stepen savršenstva*“ (Kostić, 2001, 154), u čemu porodica ima gotovo

najvažniju ulogu. Još je bračni par Glikovih (eng. *Glueck*) istraživao uzroke maloletničke delinkvencije u porodici i pritom utvrdio da u slučaju maloletnih delinkvenata prevladavaju takozvane „svadalačko zanemarujuće porodice“, dok je u slučaju nedelinkvenata to „kohezivna porodica“. Tipove porodica su podelili na kohezivne, rasturene, svadalačko-afektivne i svadalačko zanemarujuće (Nikolić-Ristanović & Konstantinović-Vilić, 351). Doprinos Glikovih, između ostalog, bila je pomenuta podela, tako da se u savremenoj sociologiji porodice i kriminologiji maloletničke delinkvencije defektne porodice dele na „nepotpune“ i „porodice sa lošim porodičnim odnosima“. Nepotpune porodice su simplifikovano rečeno – jednoroditeljske. Najčešći razlozi su razvod i smrt jednog od roditelja. Porodice sa lošim porodičnim odnosima smatraju se značajnijim faktorom u odnosu na nepotpune porodice. To je porodica u kojoj su prisutni sukobi, nasilje, bolesti zavisnosti i uopšte loša porodična atmosfera (Nikolić-Ristanović & Konstantinović-Vilić, 353-355) (Bošković, 2010, 119-120). U tom smislu indikativan je bio stav Valtera Milera (eng. *Walter Miller*) da prezauzetost oca na poslu jedan od značajnih faktora, jer bez snažne očinske figure dečaci teže grade svoj identitet, pa je stoga antisocijalno ponašanje gest sopstvenog maskuliniteta (Ignjatović, 2011, 76). Hirši (eng. *Hirschi*), pak, ističe da puko fizičko prisustvo roditelja neće nužno sprečiti delinkventnost (Ljubičić, 2006, 597). Zvanični podaci u Srbiji govore da 59.6% maloletnih delinkvenata živi sa oba roditelja, 23.2% živi sa majkom, 8.4% sa ocem, 5% samostalno, 2.7% u hraniteljskoj porodici, a 1.1% je smešten u ustanovama socijalne zaštite (Ignjatović, 2014, 191). Edwin Saterlend (eng. *Edwin Sutherland*) smatrao je da se kriminalno ponašanje „uči kroz interakciju sa drugim licima u bliskim grupama“. Loša porodična atmosfera, odnosno nasilje u porodici nesumnjivo utiču na delinkventno ponašanje maloletnika. U tom kontekstu, idikativan je podatak jednog opsežnog istraživanja u kome se navodi da mladi delinkventi čiji očevi nisu nasilni prerastaju u hronične kriminalce u svega 8% slučajeva u odnosu na 37% maloletnika čiji očevi primenjuju nasilje (Siegel & Welsh, 2010, 179).

Obrazovanje igra značajniju društvenu ulogu što je društvo razvijenije. Zbog nemerivog značaja za pojedinca i društvo u celini, u savremenoj sociologiji prisutna je posebna disciplina – sociologija obrazovanja. Ona proučava kako društvene promene i uopšte društvene prilike utiču na obrazovanje i obratno, kako obrazovanje utiče na navedeno (Marjanović, 257) (Koković, 1992, 47). U prošlosti je školovanje bila privilegija isključivo onih društvenih slojeva koji su istovremeno posedovali i slobodno vreme i materijalna sredstva. To proizilazi i iz samog etimološkog značenja reči „škola“, a koja potiče od grčke reči „*schole*“ što znači dokolica (Nenadić, 1996, 65). Dirkem je bio stava da je škola ogledalo svakog društva, odnosno jedno minijaturno društvo. On je smatrao da je cilj obrazovanja učenje mladih neophodnim veštinama za buduće obavljanje poslova i spremanje za radne uloge, kao i usađivanje zajedničkih vrednosti i normi (Marjanović, 258). U teoriji postoji i jedan pesimistički pravac, zastupan mahom od strane marksističkih autora, koji su smatrali da školovanje služi za konformizaciju mladih i njihovo oblikovanje u buduću poslušnu i delotvornu radnu snagu (Marjanović, 259). Nema sumnje da u savremenim okolnostima škola ima pozitivan uticaj na društvo i može služiti kao preventivni i korektivni faktor u smislu ponašanja koje prethodi maloletničkoj delinkvenciji (Nikolić-Ristanović, 2017, 8). Međutim, škola se može posmatrati i kao kriminogeni faktor u pogledu maloletničke delinkvencije. To se najčešće posmatra kroz socijalni status maloletnika.

Naime, brojna istraživanja u prošlosti su pokazala da maloletnici koji potiču iz porodica nižeg materijalnog statusa imaju teškoće u obrazovanju, jer usled svog statusa nisu u mogućnosti da valjano obavljaju svoje školske obaveze, čime zanemaruju sopstveno obrazovanje. To u sintezi sa okolnostima kao što su preobimo i zastarelo građivo, loš odnos nastavnika prema učenicima, izostajanje sa nastave i česte obrazovne reforme može igrati značajnu ulogu (Mirić, 207). Navodi se da u ukupnom broju maloletnih delinkvenata 19% potiče iz ekstremno siromašnih porodica, dok 37% potiče iz porodica koje žive ispod granice siromaštva. Što se tiče stepena obrazovanja među osuđenim maloletnicima u Srbiji; 3.6% njih je bez stručne sprema, 15% ima završena četiri do sedam razreda, 71% ima završenu osnovnu školu, dok 7.6% ima završenu srednju školu (za ostalih ~3% nisu dostupni podaci) (Ignjatović, 2014, 191). Zabrinjavajući je podatak iz istraživanja sprovedenom u Srbiji, gde je u anonimnoj anketi otkriveno da je 17.7% maloletnika barem jednom u životu nosio neki vid oružja, a još je više zabrinjavajuće što je od tog broja njih 40.8% naveo da je oružje poslednji put nosio u školi.

Još jedan značajan aspekt jeste uticaj susedstva na maloletničku delinkvenciju. Ovaj faktor je od značaja za gradske i urbane sredine (Nikolić-Ristanović, 5). Najveći uticaj u tom smislu imaju ulice, kvartovi i naselja koje nastanjuje imigrantska populacija, a koje karakteriše etnička, nacionalna, rasna i socioekonomska homogenost i koherentnost (Nikolić-Ristanović & Konstantinović-Vilić, 360). Za ovakva područja se najčešće i vezuje fenomen ganga.

Uticaj religija i sekti u savremenoj teoriji je takođe od značaja, mada je negda ovakva konstelacija bila sporna (Mirić, 214) (Goldscheider & Simpson, 1967, 297-310), od stava da religija može delovati isključivo preventivno, odnosno, antikriminalno (*Garofalo*) (Ignjatović, 2011, 67), preko indiferentnog stanovišta da religija ne utiče na kriminalitet (*Bonger*) (Nikolić-Ristanović & Konstantinović-Vilić, 361), pa do stava da religija može delovati kao kriminogeni faktor. Danas globalni kuriozitet u tom kontekstu predstavljaju islamski fanatizam i islamski terorizam (Espozito, 2016, 628-631).

Poslednjih godina velike polemike izaziva pitanje negativnog uticaja sadržaja iz sredstava masovnih komunikacija kao što su štampa, televizija, filmovi, internet, društvene mreže i video igre na maloletničku delinkvenciju. Pobornici stava da ovakvi sadržaji imaju značajan uticaj na maloletničku delinkvenciju svoje stanovište objašnjavaju kroz teoriju biheviorističkog shvatanja, po kome se delinkventno ponašanje uči po modelu (Skakavac & Simić, 2008, 142). Jedna od takvih je i Morenova hipoteza koja glasi – „*filmovano nasilje uči nasilju*“. Pristalice ove hipoteze smatraju da maloletni delinkventi vole filmske nasilnike i kroz filmske likove koji imaju jaku moć sugestije usvajaju obrazac ponašanja, odnosno pobuđuju nagon za imitacijom (Krstić, 2002, 148). U domaćoj teoriji se često kao primer navodi slučaj otmice i ubistva maloletnog Miloša Krinića. Maloletni izvršioци su priznali da im je kao inspiracija poslužio film Srđana Dragojevića *Rane*, odnosno njegovi glavni likovi sa kojima su se identifikovali. Između ostalog, navodi se da su izvršioци po sopstvenom priznanju film gledali 150 puta i znali su napamet svaku izgovorenu reč (Skakavac & Simić, 144-145). Nešto starija teorija navodi slučajeve obijanja kasa nakon komercijalnog uspeha filma „Džungla na asfaltu“ (eng. *The Asphalt Jungle*),

kao i masovno iskazivanje bunta mladih bežanjem od kuće što je usledilo nakon prikazivanja filma „Divlji dečaci ulice“ (eng. *Wild Boys of the Road*) (Milutinović, 1988, 354). U jednom istraživanju se pokazalo da je 28% muških maloletnih delinkvenata tehnike izvršenja različitih dela iz grupe krivičnih dela protiv imovine naučio gledajući filmove, a 10% da je film bio inspiracija za izvršenje dela. U istom istraživanju je utvrđeno da je 25% maloletnica izjavilo da je film uticao na odluku da se bave prostitucijom, a 33% maloletnica je izjavilo da ih je film inspirisao na vođenje beskućničkog stila života (Đurić, 2008, 426).

Internet i društvene mreže predstavljaju relativne novine na globalnom nivou i njihov uticaj se još uvek istražuje. Međutim, poslednjih godina se sve više govori o značaju internet sadržaja za mlade, jer mladi po mišljenju mnogih autora internet prostor posmatraju kao prostor neograničenih mogućnosti, kao svojevrsni autonomni prostor, gotovo lišenog bilo kakvog oblika kontrole, ili kako se još kaže – *sajberprostor* (Kastels, 2018, 213-214). Socijalna interakcija mladih, naročito maloletnika prati moderne trendove, pa maloletnici neretko zbog potrebe da se dokažu na društvenim mrežama ulaze u kriminalnu zonu kako bi skrenuli pažnju na sebe. Učestali su slučajevi kod kojih maloletni delinkventi snimaju sam kriminalni čin koji potom objavljuju na društvene mreže.

Alkoholizam je još jedan od nespornih faktora maloletničke delinkvencije, bilo da se radi o alkoholizmu samih maloletnika, bilo da se radi o maloletnicima koji potiču iz alkoholičarskih porodica. Alkoholizam treba razlikovati od same konzumacije alkohola i alkoholofilije, jer alkoholizam predstavlja bolest zavisnosti. Za alkoholičare se kaže da su oni „*neumereni konzumenti čija je zavisnost o alkoholu poprimila takav stepen da se pojavljuju mentalne poteškoće ili poteškoće u telesnom i duševnom zdravlju, u međuljudskim odnosima, te poteškoće u normalnim društvenim i ekonomskim aktivnostima, ili oni kod kojih su očiti simptomi koji napreduju prema tom stepenu*“ (Štifanić, 1995, 704). Procenjuje se da u Srbiji alkohol svakodnevno konzumira 40% stanovništva. Posebno je poražavajuća statistika koja govori da je 90% učenika do 16 godina barem jednom konzumiralo alkohol, a da svaki četvrti šesnaestogodišnjak redovno konzumira alkohol. Većina alkohol prvi put proba sa 13 godina, dok u proseku sa 13.5 godina doživi prvo pijanstvo. Zanimljivo je da je 70% mladića i 53% devojaka koji redovno konzumiraju alkohol navelo da je iskusilo barem jedan problem vezan za konzumaciju, ali i pored toga nastavljaju sa redovnom konzumacijom (Mirić, 227-233).

Problem droga je takođe jedan od faktora maloletničkog kriminaliteta. Nezvanične procene govore da je 60% mladih u kontaktu sa drogama, a da većinu konzumenata čine lica starosti od 14-25 godina (Mirić, 236).

Dokolica je vrlo zanimljiv faktor maloletničkog kriminaliteta, imajući u vidu činjenicu da većina maloletnih delinkvenata protivpravna dela vrši u slobodno vreme (Aleksić & Škulić, 244). Dokolica kao faktor maloletničkog kriminaliteta je vrlo aktuelna tema i afirmisale su se dve teorije uzroka vršenja protivpravnih dela od strane mladih u slobodno vreme. Prema jednom shvatanju, prestupništvo mladih predstavlja vid prevazilaženja dosade, dok prema drugom prestupništvo predstavlja oblik zadovoljenja njihove potrebe za igrom (Jašović, 250-253).

Prosjačenje i skitnja se najčešće pripisuju izbegličkoj (Pavlović, 2019, 76-77), kao i romskoj populaciji (Stevanović, 2014, 25-27). Kockanju se takođe pripisuje izvesni značaj u teoriji (Konstantinović-Vilić, 1981, 287), mada ne u zasluženju meri.

3.2. Endogena etiologija maloletničke delinkvencije

Još je bračni par Glikovih pokušao da odredi potencijalne maloletne delinkvente na osnovu telesne građe. Danas se ovakve biološkičke teorije smatraju anahronim. Međutim, one mogu biti od značaja u pogledu triangulacije teorija, odnosno kombinovane sa ostalim teorijama (Mirić, 290). U fokusu savremenih bioloških teorija su endokrinološki fiziološki aspekti i poremećaji endokrinog sistema, kao i oboljenja centralnog nervnog sistema (Milić, 2008, 16). U pogledu poremećaja ponašanja, 81% osuđenih maloletnih delinkvenata zadovoljava kriterijume antisocijalnog poremećaja ličnosti (Šobot, Ivanović-Kovačević, Marković, Srdanović-Maraš, Mišić-Pavkov, 2010, 55). U SAD 15-20% maloletnih delinkvenata ima ozbiljne mentalne bolesti (Igrački & Ilijić, 2016, 188). Većinu hroničnih delinkvenata karakterišu hiperaktivnost, nizak prag tolerancije, impulsivnost, poremećaji govorno-jezičnog razvoja i intelektualni deficit. Kod delinkvenata čije je antisocijalno ponašanje ograničeno na period adolescencije se primećuje poboljšanje preuzimanjem uloge odraslih (Igrački & Ilijić, 55-56), pa se tako u jednom istraživanju sprovedenom u Sjedinjenim državama od strane Nacionalnog Instituta za pravdu (eng. *National Institute of Justice*) došlo do zaključka da između 52% i 57% maloletnih delinkvenata nastavlja sa vršenjem kriminalnih aktivnosti do 25. godine života, dok do 30. godine života taj broj iznosi svega 16%. Inteligencija je takođe predstavljala kuriozitet dela naučne zajednice, iako se danas ne govori o inteligenciji kao jedinstvenom pojmu, već o takozvanoj "višestrukoj inteligenciji" (Bugarski, Ristivojević, Pisarić, 69). Premda gotovo postoji konsenzus da je koeficijent inteligencije utvrđen kod delinkventne omladine u proseku nešto niži u odnosu na njihove nedelinkventne vršnjake (Aćimović, 1980, 135-136), to se *per se* ne može smatrati fundamentalnim uzrokom delinkvencije (Kostić & Dimovski, 2015, 318) (Žlebnik, 1972, 223).

ZAKLJUČAK

Shvatanje društveno neprihvatljivog ponašanja mladih se menjalo tokom istorije, ali neupitno je da se radi o negativnoj pojavi. Iako je dijapazon protivpravnih dela koje vrše mladi prilično uzak, zabrinjavaju neki oblici kriminaliteta koji su specifični za viskotehnoška društva. Maloletnička delinkvencija nije ništa drugo do implikacija problema u društvu. Uticaj multimedijalnih sadržaja je takođe značajan, naročito u pogledu jednog drugog fenomena koji je u direktnoj korelaciji sa maloletničkom delinkvencijom, a to je vršnjačko nasilje. Nije tajna da su mladi ekonomski najinferiornija i najosetljivija društvena grupa, pa bi aktivnost države na tom polju u smislu predupređivanja postojećeg društvenoekonomskog statusa mladih bila poželjna. Aktivnost vaspitno-obrazovnih ustanova je ništa manje značajna, jer naša zemlja kao kandidat za članstvo u EU mora izvršiti korenite reforme u oblasti obrazovanja, pa bi u tom kontekstu bilo neophodno uložiti dodatni napor kako bi se sistem primarne prevencije jasnije i kvalitetnije definisao. Tu je svakako neophodna i

aktivnost nastavnika i školskog osoblja, jer se ovakav fenomen ne sme trivijalizovati, s obzirom da su se mehanizmi sekundarne prevencije pokazali kao najbolji u rešavanju problema maloletničke delinkvencije. Moderna porodica je koliko god bila pod udarom različitih spoljašnjih faktora ipak uspela da u dobroj meri očuva sopstveni značaj u pogledu vaspitanja. Problemi koji se dešavaju unutar porodice mogu uticati na razvoj psihe kod dece, naročito su reperkusije uočljive u periodu adolescencije. I to nisu samo partikularni problemi, njihovim zanemarivanjem oni olako postaju i svedruštveni, pa čak i globalni problem. Ni za kakav oblik devijantnih ponašanja mladih ne postoji racionalno opravdanje. Treba naročito naglasiti opasnost koja se krije iza tendencije relativizovanja ovog fenomena kroz sintagmu o tobožnjem „mladalačkom duhu“, koja u tom smislu vodi ka ekskulpaciji samih devijanata i legitimizaciji pojedinih ponašanja.

Reference

- Aćimović, M. (1980). Osvrt na kriminalnu psihologiju. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 127-141.
- Aleksić, Ž., & Škulić, M. (2010) *Kriminalistika*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Aronson, E., Vilson T., Akert, R. (2013). *Socijalna psihologija* (D. Spasovski, prev.). Beograd: Mate.
- Bakić, J. (2019). *Evropska krajnja desnica 1945-2018*. Beograd: Clio.
- Batrićević, A., & Stanković, V. (2015). Maloletnici kao učinioci nasilja nad roditeljima: zastupljenost, karakteristike i državna reakcija. U: *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 333-347.
- Bejatović, S. (2014). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
- Bošković, M. (2010). Porodični faktori kriminaliteta i porodično nasilje. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, Vol. 44. Br. 3, 117-140.
- Bošković, M. (2015). *Kriminologija*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Bošković, M. (2015). *Kriminološki leksikon*. Novi Sad: Matica srpska.
- Bowen, D. (2008). *Patterns of skinhead violence*. (Doctoral dissertation.) University of New Hampshire, Durham, United States of America.
- Bugarski, T., Ristivojević, B., Pisarić, M. (2016). Faktori maloletničkog kriminaliteta – značajniji egzogeni faktori i njihove praktične implikacije u sudskom postupku. *Sociološki pregled*, Vol. 50. Br. 1. Beograd: Srpsko sociološko društvo, 59-89.
- Child Rights International Network (CRIN)*, <https://archive.crin.org/en/home/ages.html>, pristup dana 3.7.2021.
- Coffé, H.R., & Voorpostel, M.B.J. (2010). Young people, parents and radical right voting. The case of the Swiss People's Party. *Electoral Studies*, Vol. 29 No. 3. University of Groningen, 435-443.
- Cowling, M. (2008). *Marxism and Criminological Theory - A Critique and a Toolkit*. London: Palgrave Macmillan.
- Daskalovski, Ž. (1999). Elite Transformation and Democratic Transition in Macedonia and Slovenia, *Balkanologie - Revue d'études pluridisciplinaires*, Vol. 3 No. 1, 5-32.
- Derenčinović, D., & Getoš, A. (2008). *Uvod u kriminologiju sa osnovama kaznenog prava*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Đurić, M. (2008). Egzogeni i endogeni faktori maloletničke delinkvecnije. U: *Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, 421-433.
- Emmelkamp, J., Asscher, J. J., Wissink, B. I., Stams, G. J. (2020). Risk factors for (violent) radicalization in juveniles: A multilevel meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 55. Amsterdam: Elsevier, 1-16.
- Esposito, Dž. (2016). *Oksfordska istorija islama* (Đ. Trajković, prev.). Beograd: Clio.
- Goldscheider, E., & Simpson, E. J. (1967). Religious Affiliation and Juvenile Delinquency. *Sociological Inquiry*, No.37 Vol. 2, 297-310. Prema: Mirić, F. (2014). *Savremena shvatanja fenomenologije i etiologije maloletničke delinkvecnije*. (Doktorska disertacija.) Pravni fakultet, Niš, Srbija.
- Hejvud, E. (2004). *Politika* (J. Jovanović, prev.). Beograd: Clio.
- Hejvud, E. (2005). *Političke ideologije* (M. Radić, prev.). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ignjatović, Đ. (2009). *Teorije u kriminologiji*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ignjatović, Đ. (2011). *Kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ignjatović, Đ. (2014). Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika u Srbiji – Analiza statističkih podataka. *Crimen – časopis za krivične nauke*, 2-2014. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 173-195.
- Igrački, J., & Ilijić, Lj. (2016). Kriminalitet maloletnika – stanje u svetu i Srbiji. *Strani pravni život*, God. 60. Br. 1. Beograd: Institut za uporedno pravo, 185-200.
- Ilić, A. (2018). *Mediji, kriminalitet i sudovi*. Beograd: Službeni glasnik.
- Izveštaj Ujedinjenih nacija iz 2003. godine o maloletničkoj delinkveciji*, <https://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ch07.pdf>, pristup dana 3.7.2021.
- Izveštaj Ujedinjenih nacija o izbeglicama i interno raseljenim licima na prostorima država bivše Jugoslavije*, <https://www.unhcr.org/4552f2182.pdf>, pristup dana 3.7.2021.
- Jasić, S. (1968). *Zakoni starog i srednjeg vijeka*. Novi Sad: Budućnost.
- Jašarević, S. (2013). *Socijalno pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Jašović, Ž. (1991). *Kriminologija maloletničke delinkvecnije*. Beograd: Naučna knjiga.
- Jovanović, Lj. (1965). Maloletnički kriminalitet u Socijalističkoj Republici Srbiji u periodu od 1959. do 1964. godine (sa posebnim osvrtom na srez Niš). *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Br. 4, 97-124.
- Jovašević, D. (2007). Novine u krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima u svetlu restorativne pravde. *Temida*, God. 10. Br. 1. Beograd: Viktimološko društvo Srbije, 15-23.
- Jugović, A. (2013). *Teorija društvene devijacije*. Beograd: Partenon.
- Kastels, M. (2018). *Mreže revolta i nade* (V. Savić i D. Nikolić, prev.). Beograd: Službeni glasnik.
- Kešetović, Ž., Keković, Z., Milašinović, S. (2008). Omladinske potkulture i nasilje mladih. U: *Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, 26-47.
- Koković, D. (1992). *Sociologija obrazovanja*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu. Prema: Marjanović, M. (2016). *Sociologija*. Novi Sad: Školska knjiga.
- Konstantinović-Vilić, S. (1981). Maloletnička delikvencija u krivičnom pravu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Br. 21. 285-302.

- Kostić, M. (2001). Uticaj mera neformalne društvene kontrole na neprilagođeno ponašanje dece. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Br. 40-41, 153-169.
- Kostić, M., & Dimovski, D. (2015). Ličnost maloletnika kao determinanta izvršenja krivičnog dela. U: *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 309-321.
- Kostić, M., & Mirić, F. (2015). Juvenile Delinquency or Juvenile Crime ?. *Facta Universitatis: Law and Politics*, Vol. 13 No. 1. Niš: Faculty of Law, 45-50.
- Krivični zakonik Republike Srbije*, Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Krstić, O. (2002). *Zanimljiva kriminalistika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Kuper, A., & Kuper, Dž. (2009). *Enciklopedija društvenih nauka* (N. Krznarić i P. Marković, prev.). Beograd: Službeni glasnik.
- Ljubičić, M. (2006). Kretanje maloljetničkog prestupništva u Srbiji u periodu 1980-2004. *Sociološki pregled*, Vol. 40 Br. 6. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 589-613.
- Marjanović, M. (2016). *Sociologija*. Novi Sad: Školska knjiga.
- Marković, S. (2018). *Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici*. Beograd: Službeni glasnik.
- Milić, A. (2008). Etiologija poremećaja ličnosti i ponašanja – osnove prevencije maloljetničke delinkvencije. U: *Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, 9-24.
- Milutinović, M. (1985). *Penologija*. Beograd: Savremena administracija.
- Milutinović, M. (1988). *Kriminologija*. Beograd: Savremena administracija.
- Mirić, F. (2014). *Savremena shvatanja fenomenologije i etiologije maloletničke delinkvencije*. (Doktorska disertacija.) Pravni fakultet, Niš, Srbija.
- National Institute of Justice (NIJ)*, <https://nij.ojp.gov/topics/articles/juvenile-delinquency-young-adult-offending>, pristup dana 3.7.2021.
- Nenadić, M. (1996). Raspoloživo vreme i obrazovanje. *Norma*, Vol. 2. Sombor: Učiteljski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 65-72.
- Nikolić, M., & Dragičević-Šešić, M. (2018). Populizam kao kulturni i medijski fenomen. U: M. Nikolić (ur.) i M. Dragičević Šešić (ur.), *Mediji, kultura i umetnost u doba populizma*. Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju Fakulteta dramskih umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu, Clio, 13-38.
- Nikolić-Ristanović, V. (ur.) (2017). *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji: Rezultati Međunarodne ankete samoprijavlivanjem delinkvencije*, Beograd: Izdavačko-grafičko preduzeće „Prometej“.
- Nikolić-Ristanović, V., & Konstantinović-Vilić, S. (2018). *Kriminologija*. Beograd: Izdavačko-grafičko preduzeće „Prometej“.
- Otašević, B. (2015). *Nasilje na sportskim priredbama*. Beograd: Službeni glasnik.
- Pavlović, Z. (2019). *Viktimizacija kroz životne cikluse*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Službeni glasnik.
- Pezo, V. (ur.) (2007). *Pravni leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Popis stanovništva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji 1991. godine*, <http://publikacije.stat.gov.rs/G1991/Pdf/G19914026.pdf>, pristup 3.7.2021.
- Siegel, L. J., & Welsh, B. C. (2010). *Juvenile Delinquency: The Core*. Boston: Cengage.

Skakavac, Z., & Simić, T. (2008). Uticaj sredstava masovne komunikacije na kriminalitet maloletnika. U: *Maloletnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, 135-150.

Stanimirović, V. (2011). Novi pogled na Hamurabijev zakonik – II deo. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, Vol. 59. Br.2. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 91-121.

Stanojević, O. (2007). *Rimsko pravo*. Beograd: Dosije.

Stanovčić, V. (ur.) (1993). *Enciklopedija političke kulture*. Beograd: Savremena administracija.

Statistički godišnjak iz 2002. Visokog komesarijata UN za izbeglice (UNHCR) o izbeglicama i tražiocima azila u jugoistočnoj Evropi, <https://www.unhcr.org/uk/414ad5b57.pdf>, pristup dana 3.7.2021.

Stenli, Dž. (2018). *Kako funkcionise fašizam: politika „mi protiv njih“* (T. Milosavljević, prev.). Beograd: Samizdat B92.

Stevanović, I. (2014). *Deca koja čekaju*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Stojanović, Z. (2016). *Politika suzbijanja kriminaliteta*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Stojanović, Z. (2018). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.

Šobot, V., Ivanović-Kovačević, S., Marković, J., Srdanović-Maraš, J., Mišić-Pavkov, G. (2010). Maloletnička delinkvencija. *Engrami – časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline*, Vol. 32 Br. 3. Beograd: Klinika za psihijatriju Kliničkog centra Srbije i Udruženje psihijatarata Srbije, 53-61.

Štifanić, M. (1995). Alkoholizam i društvene znanosti. *Društvena Istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 4 No. 4-5 (18/19). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 703-719.

Vujačić, I. (2002). *Politička teorija – studije, portreti, rasprave*. Beograd: Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa.

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Sl. glasnik RS", br. 85/2005.

Zvanični podaci Republičkog zavoda za statistiku 2019. godine, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201194.pdf>, pristup dana 3.7.2021.

Žlebnik, L. (1972). *Psihologija deteta i mladih*. Beograd: Delta Press. Prema: Kostić, M., & Dimovski, D. (2015). Ličnost maloletnika kao determinanta izvršenja krivičnog dela. U: *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 309-321.

Primljeno 7. jul 2021,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 30. septembra 2021.
Elektronska verzija objavljena 10. oktobra 2021.

Sead Međedović je apsolvent na Departmanu za pravne nauke Državnog univerziteta u Novom Pazaru. U istom gradu završio je osnovnu i srednju školu.

THE CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF JUVENILE DELINQUENCY

Juvenile delinquency is one of the inexhaustible social and historical curiosities that, conditionally speaking, survives from the earliest times to the present day. In this paper, two typical criminological levels of the phenomenon of juvenile delinquency are going to be presented - etiological and phenomenological context. Given that this is a fairly broad topic and phenomenon, this paper is going to present only the most striking aspects of the etiology and phenomenology of juvenile delinquency. The significance of the research of juvenile delinquency in modern science is all the greater bearing in mind the trends of politicization of this phenomenon with the aim of often tendentious spread of moral panic, as well as sensationalist media reporting. In that context, not only classical, but also contemporary discourse related to the problem of this research is going to be presented in order to explain the issues related to this phenomenon and at the same time demystify the obscure allegations that take place in society.

Keywords: juvenile delinquency, etiology, phenomenology, juvenile offenders.